

Kairos: precies op tijd

Filosofie

Door Rogier van der Wal

Het kan verkeren wat Joke Hermsen betreft. Na een in de knop gebroken academische carrière – verwerkt in de roman *De profielschets* – en enig succes als romanschrijfster was haar essaybundel *Heimwee naar de mens*, gepubliceerd in 2003, een mooie eerste stap in een nieuwe richting: het boek werd indertijd genomineerd voor de Socrates wisselbeker voor het meest prikkelende filosofieboek. Sinds *Stil de tijd* uit 2009, eerder door mij hier besproken, is er echter geen houden meer aan. Dat boek beleefde tot aangename verrassing van de auteur al twintig drukken en loopt nog altijd goed. Vervolgens werd in het najaar van 2010 *Windstilte van de ziel* uitgebracht ter gelegenheid van de maand van de spiritualiteit. En nu is er dan *Kairos. Een nieuwe bevlogenheid*, gepresenteerd op 5 maart van dit jaar en nu alweer toe aan de derde druk.

Wie iets geheel nieuws verwacht komt in eerste instantie bedrogen uit: ook dit boek bevat weer een aantal min of meer samenhangende maar ook los te lezen essays, volgens de inmiddels vertrouwde succesformule. Het overkoepelende thema is Kairos, de jongste zoon van Zeus en god van het geschikte ogenblik – in karakteristieke pose met vleugels en haarlok op de voorkant afgebeeld – als tegenhanger

voor Chronos, de kloktijd die ons veel vertrouwder is en die voor orde en regelmaat zorgt. Bij Kairos horen begrippen als enthousiasme, inspiratie, enthousiasme en bezieling, en niet te vergeten momentum: de tijd is rijp, het is nu of nooit. Met *Kairos* is Hermsen terug bij het pleidooi uit *Stil de tijd* voor een andere, meer aandachtige

Hermsen heeft weer een boek geschreven dat overloopt van ideeën

tijdservaring die in ons innerlijk diepere lagen weet aan te boren. Het kan ons voeren naar nieuwe inzichten, en soms zelfs tot heuse breuken en keerpunten in ons leven. Hermsen laat zien hoe Kairos tot aan de verlichting populair was, maar daarna in vergetelheid is geraakt. Nu lijkt echter de tijd voor Kairos gekomen: de wereldwijde crises en de transitiefase waar we in zitten, vragen om rust, aandacht en bezinning en nopen ons tot een nieuw begin. Dat wordt concreetiseerd in het Abecedarium achterin, met een keur aan initiatieven die de nieuwe

tijdgeest concretiseren en illustreeren, van ambachtelijkheid tot xenofobie en van Futurzwel en humanomie tot het uitschakelen van tussenhandel.

Enthousiasme

Vanzelfsprekend komen de filosofen die Hermsen na aan het hart liggen ook hier weer aan het woord. Hannah Arendt en Ernst Bloch maar ook Bergson, Heidegger en Nietzsche passeren meerdere keren de revue. Hermsen pleit voor (meer) enthousiasme, voor het vertellen van verhalen en voor af en toe stilstaan, letterlijk en figuurlijk, om zo in een onbewaakt ogenblik onze creativiteit de ruimte te geven en tijd te scheppen voor het denken. Ook grote kunstwerken passen bij deze dimensie: ze zetten voor ons de tijd stil en fungeren zo als rustpunt, terwijl ze tegelijk de tand des tijds doorstaan. In het vijfde hoofdstuk worden we verrast met een fictieve dialoog tussen Hannah Arendt en haar eerste echtgenoot Günther Stern, onder de titel 'Met Kant is het goed kersen eten'. Even verderop gaat het over het vergeten bondgenootschap tussen kunst en politiek, 'beide in de meest brede zin van het woord een belangeloos gesprek over de wereld'. Hermsen constateert met bevreemding hoe de politiek tegenwoordig kunst in plaats van

beschermend vooral vijandig, of op z'n best met desinteresse bejegent. *De Toverberg* van Thomas Mann krijgt een apart hoofdstuk, waarin Hermsen laat zien hoe de auteur op magistrale wijze speelt met de verschillende tijdsdimensies. En passant benadrukt ze de heilzame werking van lezen en literatuur (zie ook *De boekenapothek*). Het negende hoofdstuk heeft als ondertitel 'Over bevlogene docenten, iPad-scholen en narratief onderwijs' en is voortgekomen uit een tweet en een opiniestuk in *de Volkskrant*. Hermsen reageerde op de iPadscholen die Maurice de Hond propageert met de kreet 'Wij willen Hannah Arendt-scholen in plaats van iPad-scholen' en bleek daarmee een gevoelige snaar geraakt te hebben. Ze vraagt aandacht voor de belangrijke rol van de docent als gezagdrager en gids die kinderen helpt in de wereld hun weg te vinden en zich te oriënteren. Technologie is slechts een hulpmiddel en kent ook schaduwkanten waar vaak te weinig bij wordt stilgestaan. De roep om bredere vorming (Bildung), ook in sociale vaardigheden zoals empathie, wordt de laatste tijd vaker gehoord: we beginnen voorzichtig terug te komen van een te eenzijdige economische, instrumentele gerichtheid en durven kritisch nadenken weer te stimuleren. Hermsen

haalt hierbij het bekende, prachtige citaat van de dichter Yeats aan: 'Education is not about filling a bucket but about lighting a fire.'

Tussenwezen

De laatste hoofdstukken zijn gewijd aan de ziel als harmoniserende kracht en 'tussenwezen' tussen lichaam en geest – bezieling heeft immers ook een fysieke kant! Hermsen sluit af met een studie naar de utopie van de verbeelding, schrijft over Rilke en Sloterdijk (Je moet je leven veranderen) en citeert met instemming Bloch: 'Wees realistisch. Denk het onmogelijke.' Of, anders gezegd: kijk met een vergrootglas naar het heden en ontdek daar de nog niet gerealiseerde mogelijkheden.

Joke Hermsen heeft weer een boek geschreven dat overloopt van ideeën, dat uitdaagt, inspireert en volop te denken geeft.

Zoals het abecedarium laat zien zijn er ook meer dan genoeg aanknopingspunten in de praktijk voor het gedachtegoed dat ze beschrijft. Kortom: inderdaad kairos, dit boek: precies op tijd!

i Kairos. Een nieuwe bevlogenheid. Joke J. Hermsen. Uitgeverij De Arbeiderspers, 19,95 euro

Grimmig en fascinerend Albanië

Roman

Door Hans Ester